

Snježana Kordić

I DALJE JEDAN JEZIK

Tvrđnja laika i mnogih nacionalno zaslijepljenjih filologa na južnoslavenskim prostorima da od devedesetih godina više ne postoji srpskohrvatski jezik i da su na mjestu varijanata nastali novi jezici nema uporište ni u jezičnoj stvarnosti ni u znanosti o jeziku. Razlike među varijantama srpskohrvatskog su i dalje manje nego razlike među varijantama njemačkog u Njemačkoj, Austriji i Švicarskoj, engleskog u Americi, Engleskoj, Australiji, Kanadi, francuskog u Francuskoj, Belgiji, Kanadi, Africi, portugalskog u Portugalu i Brazilu, španjolskog u Španjolskoj i Latinskoj Americi (Thomas 2003: 314, 325). A u svim tim slučajevima radi se o jednom jeziku, iako se on govori u različitim nacijama i u različitim državama. Svaki od nabrajanih jezika se u lingvistici klasificira kao standardni jezik policentričnog tipa, kakav je slučaj i sa srpskohrvatskim danas (Ammon 1995: 46; Blum 2002: 8, 134; Clyne/Fernandez/Muhr 2003: 95). Takvih jezika ima veći broj u Evropi i svijetu (Blum 2002: 124). Pritom nijedan od njih nije mješavina varijanata, nego se ostvaruje uvijek u obliku jedne od varijanti.

Riječi, izgovori i druga obilježja karakteristična za pojedini varijantu pokazuju iz koje sredine potječe govornik. To neki na južnoslavenskim prostorima smatraju dokazom da se kod srpskohrvatskog radi o četiri različita jezika. Međutim, nacionalni markeri postoje i u varijantama drugih jezika: ne moramo uopće biti stručnjaci za engleski ili njemački jezik pa da ipak po govoru odmah prepoznamo je li netko Amerikanac ili Englez, Švicarac ili Nijemac. Unatoč nacionalnim markerima međusobna razumljivost je kod govornika varijanata izrazito visoka, što dokazuje da se radi o jednom te istom jeziku (Ammon 1995: 2-11). Istost jezika dokazuje i to što kod varijanata dominiraju na svim razinama svojstva koja su im zajednička (ibid.).

Na činjenicu da je srpskohrvatski jedan jezik ne utječu odredbe o službenom jeziku koje se mogu naći u novim ustavima. Lingvistika se ne ravna po ustavnim odredbama, nego po jezičnoj stvarnosti. Poznati su deseci primjera u svijetu kada ustavi imenuju jezik na jedan način, a lingvistika na drugi

samo jezične stvarnosti. Osim toga, ima i suprotnih proročanstava (Kristophson 2000: 185). Ne treba zaboraviti ni da nastanak jezika koji bi bio teško razumljiv drugim nacijama znači istovremeno da bi sve dosad napisano u jednoj naciji postalo teško razumljivo budućim generacijama iste nacije, što današnjim generacijama sigurno nije u interesu. Također ne treba smetnuti s uma da je mogućnost sporazumijevanja s pripadnicima drugih nacija prednost svakog jezika, a ne mana. I, kao što pokazuju brojni takvi primjeri, mogućnost sporazumijevanja ne negira zasebnost nacija i država.

Oni koji žele vidjeti samo ime svoje nacije u nazivu jezika odbacuju oznaku srpskohrvatski jezik. Međutim, lingvistički se toj oznaci nema što zamjeriti (Pohl 1997: 69). Napravljena je po poznatom dvodijelnom modelu imenovanja, kao npr. i oznaka indoevropski. To što se sastoji od dvije komponente ne znači da jezik čine samo te navedene komponente, nego one označavaju rubove jezičnog područja u koje je uključeno i ono što je između. Tako je npr. i kod indoevropskog uključeno i ono što se nalazi između Indije i Evrope (Kordić 2004a: 127; 2004b: 38). Stoga je naziv srpskohrvatski i danas najrasprostranjeniji u lingvistici u svijetu (Blum 2002: V; Herrity ²2001: 422). Usput rečeno, imena drugih policentričnih jezika često se sastoje samo od etnonimske oznake jedne od nacija koje govore isti jezik (npr. engleski, njemački, španjolski itd.), dok se druga, treća itd. nacija zbog ekonomičnosti i praktičnosti kraćeg naziva ni ne spominje. To ne znači da nacija po kojoj se jezik naziva smije nametati drugim nacijama svoju varijantu, niti znači da nacije koje nisu spomenute u imenu jezika nisu nacije, a ne znači ni da među njima nema jezičnih razlika. Varijante su potpuno ravnopravne, i svaka država u kojoj se govori pojedina varijanta samostalno odlučuje kako će je kodificirati (Ammon 1995: 496). Tako se npr. razlikuju kodifikacije leksika engleskog jezika: "Pored *Oxford English Dictionary* [britanska kodifikacija] i *Webster* [američka kodifikacija] postoje sada i australijski, južnoafrički i kanadski rječnici, koji leksički kodificiraju svoju nacionalnu varijantu. Po pravilu se leksičke jedinice vlastite nacionalne varijante navode kao nemarkirane", dok se leksičke jedinice druge varijante obilježavaju kao markirane (Clyne 2001: 288). Isti je slučaj s varijantama njemačkog jezika u Austriji, Švicarskoj i Njemačkoj (Ammon 1996: 158-159), a i s varijantama drugih policentričnih jezika, npr. španjolskog i portugalskog (Gröschel 2003: 181).

Nacionalne filologije na južnoslavenskim prostorima tvrde da je znak demokracije reći da svaka nacija ima svoj različit jezik i da se govore četiri jezika. Međutim, lagati nije znak demokracije, a upravo to čine oni koji tvrde da Hrvati, Srbi, Bošnjaci i Crnogorci govore različitim jezicima. Osim toga, Njemačka i Austrija su demokratske zemlje i različite nacije, a nemaju različite jezike, Amerika i Engleska su demokratske zemlje i različite nacije, a ni one nemaju različite jezike itd. To znači da se demokracija ne postiže različitošću jezika i da su to dvije nezavisne stvari. Štoviše, današnja nastojanja da se srpskohrvatski podijeli na više jezika navedena su u internacionalnom jezičnom leksikonu kao aktualni primjer jezičnog šovinizma (Glück 2000: 652). Budući da je šovinizam, tj. ekstremni nacionalizam, u suprotnosti s demokracijom, neutemeljeno je i neumjesno spomenuta nastojanja nazivati demokratskim činom (kako postupaju neki autori u zborniku *Jezik i demokracija*, ur. Mønesland 2001). Neosnovane tvrdnje da se radi o više jezika imaju za posljedicu aparthejd, što ilustrira i Greenberg (2001: 26-27) kad opisujući novo stanje u Bosni i Hercegovini kaže: "Uvedeni su odvojeni srpski, hrvatski i bosanski školski programi, i jezična situacija liči jezičnom apartheidu".

Na balkanskim prostorima se danas bez razmišljanja poistovjećuje nacija s jezikom kad se tvrdi da svaka nacija mora imati svoj zaseban jezik. Brojne nacije u Evropi i svijetu dokazuju da je suprotno istina jer govore istim jezikom kao i neka druga nacija, a unatoč tome su nacije (npr. američka, engleska, australijska, njemačka, austrijska, švicarska itd.). Stoga "ne postoji jedan prema jedan podudaranje između jezika i nacije, kakvo bi nužno moralo postojati kad bi jezik bio odrednica nacije. Naprotiv, očiti su suprotni primjeri" (Greenfeld 2001: 663-664).

Neosnovano se kod nas poistovjećuje i religija s jezikom, premda je općepoznato da govornici raznih jezika pripadaju istoj religiji (npr. i govornici talijanskog i govornici poljskog su katolici) kao što je poznato i da govornici istog jezika pripadaju raznim religijama (npr. njemačkim jezikom govore i katolici i protestanti). "Religijske granice se gotovo nigdje ne podudaraju s jezičnima. [...] Katolički Hrvati, bosanski muslimani, pravoslavni Srbi i Crnogorci govore varijante jednog te istog jezika: srpskohrvatskog" (Blum 2002: 16).

Jednako je neosnovano pozivati se na nekakvu nacionalnu kulturu kako bi se tvrdilo da se radi o različitim jezicima.

Kulturne granice se ne podudaraju ni s jezičnima ni s nacionalnima ni s državnima (Ammon 1995: 31). Često kulture natkriljuju više nacija, uključuju više jezika, ali i pripadnici iste nacije mogu pripadati različitim kulturnim zonama. Osim toga, granice među kulturama se moraju smatrati nejasnima i neuhvatljivima (Esbach 2000: 65).

Ni pozivanje na stav naroda da je njihova varijanta različit jezik nema u lingvistici status znanstvenog argumenta jer stavovi naroda se zasnivaju na subjektivnim i stoga neznanstvenim kriterijima (Schubert 1997: 84; Haarmann 2002: 11). Ni pozivanje na nekakvo pravo naroda da nazove jezik svojim imenom te da lingvistika takvo imenovanje mora preuzeti nije osnovano jer popisi prava UNO-a, UNESCO-a, KSZE-a, Vijeća Evrope itd. ne znaju za takvo pravo (Gröschel 2003: 164). Narod, naravno, može nazivati jezik kako hoće, ali lingvistika nije dužna preuzeti bez preispitivanja imenovanja iz naroda (ibid.: 169). Jednako neosnovano je i pozivanje na priznavanje jezika jer objekti priznavanja su samo države, a ne jezici (ibid.: 177). Ovdje je potrebno ponovo podsjetiti kako činjenica da se radi o istom jeziku ne znači da netko pojedinoj varijanti može nametati rješenja iz druge varijante ili iz druge države, ili da se jezične posebnosti moraju ograničavati.

Pozivanje na povijest kao dokaz da se danas radi o četiri različita jezika neutemeljeno je iz više razloga. Prvi razlog je taj što su danas u jezičnom pogledu isti. To što su u povijesti neki pisali kajkavski, neki slavanoserbski, a neki čakavski, pripada prošlosti jer nakon toga su svi prešli na štokavski pa od onda svi imaju zajednički štokavski jezik. Ne mogu nekadašnje razlike, koje više ne postoje, služiti kao dokaz da je danas različito ono što je isto. A drugo, u povijesti su bili međusobno različiti i oni koji se danas ubrajaju u istu naciju i istu državu i za sebe tvrde da govore hrvatskim jezikom (Clewing 2001: 373).

Činjenica da Srbi, Hrvati, Bošnjaci i Crnogorci govore istim jezikom ne ugrožava ni nacije ni države, niti ima bilo kakvih negativnih posljedica za govornike. Naprotiv, ima čak pozitivnih jer se ne moraju mučiti oko prevođenja kao kad se sretnu s govornicima nekog stranog jezika. Razlike između varijanti srpskohrvatskog jezika čak su manje nego između varijanti drugih jezika. Budući da stoga i stvarnost i znanost dokazuju da se radi o jednom jeziku, postavlja se pitanje kada će zdravi razum i smisao za realnost prevladati nad nacionalističkom ideologijom balkanskih filologa.

Upućivanja

Ammon, U. (1995), *Die deutsche Sprache in Deutschland, Österreich und der Schweiz: das Problem der nationalen Varietäten*, Berlin/New York.

Ammon, U. (1996), "Typologie der nationalen Varianten des Deutschen zum Zweck systematischer und erklärungsbezogener Beschreibung nationaler Varietäten", *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik* 63/2, str. 157-175.

Blum, D. (2002), *Sprache und Politik*, Heidelberg.

Clewing, K. (2001), *Staatlichkeit und nationale Identitätsbildung. Dalmatien in Vormärz und Revolution*, München.

Clyne, M. (2001), "Englisch zwischen plurizentrischer Nationalsprache und internationaler Sprache", K. Ehlich/J. Ossner/H. Stammerjohann (ur.), *Hochsprachen in Europa: Entstehung, Geltung, Zukunft*, Freiburg, str. 283-299.

Clyne, M./Fernandez, S./Muhr, R. (2003), "Communicative Styles in a Contact Situation: Two German National Varieties in a Third Country", *Journal of Germanic Linguistics* 15/2, str. 95-154.

Cooper, R. L. (1989), *Language planning and social change*, Cambridge.

Esbach, C. (2000), *Nationalismus und Rationalität*, Berlin.

Glück, H. (ur.) (2000), *Metzler Lexikon Sprache*, Stuttgart.

Greenberg, R. D. (2001), "Language, Nationalism and the Yugoslav Successor States", C. O'Reilly (ur.), *Language, Ethnicity and the State*, 2, New York, str. 17-43.

Greenfeld, L. (2001), "Nationalism and Language", R. Mesthrie (ur.), *Concise Encyclopedia of Sociolinguistics*, Amsterdam i dr., str. 662-669.

Gröschel, B. (2003), "Postjugoslavische Amtssprachenregelungen – Soziolinguistische Argumente gegen die Einheitlichkeit des Serbokroatischen?", *Srpski jezik* 8/1-2, str. 135-196.

Haarmann, H. (2002), *Kleines Lexikon der Sprachen*, München.

Herrity, P. (2001), "Serbo-Croat", G. Price (ur.), *Encyclopedia of the languages of Europe*, Oxford, 422-430.

Kordić, S. (2004a), "Pro und kontra: 'Serbokroatisch' heute", M. Krause/C. Sappok (ur.), *Slavistische Linguistik 2002*, München, str. 97-148.

Kordić, S. (2004b), "Le serbo-croate aujourd'hui: entre aspirations politiques et faits linguistiques", *Revue des études slaves* 75/1, str. 31-43.

Kristophson, J. (2000), "Vom Widersinn der Dialektologie. Gedanken zum Štokavischen", *Zeitschrift für Balkanologie* 36/2, str. 178-186.

Mønnesland, S. (ur.) (2001), *Jezik i demokratizacija*, Sarajevo.

Pohl, H.-D. (1997), "Gedanken zum Österreichischen Deutsch (als Teil der 'pluriarealen' deutschen Sprache)", R. Muhr/R. Schrodtr (ur.), *Österreichisches Deutsch und andere nationale Varietäten plurizentrischer Sprachen in Europa. Empirische Analysen*, Wien, str. 67-87.

Schubert, G. (1997), "Einzelaspekte neuer Mehrsprachigkeit im ehemaligen Jugoslawien", *Sociolinguistica* 11, str. 83-93.

Thomas, P.-L. (2003), "Le serbo-croate (bosniaque, croate, monténégrin, serbe): de l'étude d'une langue à l'identité des langues", *Revue des études slaves* 74/2-3, str. 311-325.